

JUDr. HANA MARKOVÁ, CSc.

K PRÁVNÍM ÚPRAVÁM V OBLASTI POPLATKŮ

Dynamický rozvoj národního hospodářství vyžaduje neustále zdokonalovat celý hospodářský mechanismus. K realizaci tohoto úkolu je třeba mimo jiné zvýšit spolehlivost a účinnost všech hodnotových nástrojů, tedy i nástrojů finančních. Každý finanční nástroj má svoje specifika, která předurčují jeho vhodnost pro zabezpečení stanovených úkolů. Významné místo mezi těmito při zabezpečování celkového procesu socialistické reprodukce má státní rozpočet. Faktorem, limitujícím výdajové možnosti státu, je velikost příjmů jednotlivých článků rozpočtové soustavy.

Ekonomické vztahy, které vznikají při rozdělování a přerозdělování národního důchodu, jsou právními normami přetvářeny na řadu finančně-právních institutů. Státní příjmy, jako právní povinnosti ukládané státní mocí, mají nejčastěji formu daní, odvodů, poplatků nebo cla. I když daně a odvody tvoří největší část státních příjmů, nelze přehlížet ostatní státní příjmy, zejména poplatky.

Pod pojmem poplatky se nejčastěji rozumějí takové platby, které jsou občané nebo organizace povinny platit v souvislosti s činností příslušného státního orgánu.^{1/} Jsou chápány jako částečná úhrada za činnost státních orgánů nebo se jejich existence odůvodňuje získáním nějakého majetkového přírůstku nebo majetkové výhody na straně poplatníka.

Mezi státní poplatky jsou zařazeny poplatky notářské, soudní, správní a arbitrážní.

Dříve než se budu zabývat změnami, které nastaly v letech 1984—1986 v právní úpravě státních poplatků, připomenu ve stručnosti vývoj na tomto úseku finančního práva.^{2/}

Československá republika recipovala po svém vzniku v roce 1918 poplatkový systém Rakouska-Uherska, a to zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n.

^{1/} M. Bakeš: Teoretické otázky finančního práva. Univerzita Karlova, Praha 1979, str. 79.

^{2/} Podrobněji se otázkou vývoje poplatků zabývá např. práce M. Karfíkové: K vývoji právních úprav o poplatcích, zejména notářských. Správní právo 5/1985.

Článek 12 tohoto zákona stanovil, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají v platnosti. Došlo tak k převzetí právní úpravy vycházející ze zcela odlišných ekonomických podmínek, než jaké ve společnosti existovaly v roce 1918.^{3/}

Jenom postupně docházelo ke změnám. V roce 1921 došlo například ke změně v oblasti zpoplatňování darování a dědictví. Od tohoto roku až do roku 1957 byly platby, související s přechodem majetku formou darování a dědictví, označovány jako daň z obohacení. Poplatky za úkony všech státních orgánů se měnily, zejména pokud šlo o výši sazeb. Tato situace přetrvávala i po roce 1945.^{4/}

Komplexní právní úprava poplatků z dědictví, darování a za úkony státního notářství byla přijata v roce 1957, kdy vybírání všech uvedených poplatků bylo svěřeno státním notářstvím.^{5/}

V souvislosti s přijetím nových občanskoprávních kodexů byla v roce 1964 přijata také nová právní úprava notářských poplatků, která navázala na právní úpravu z roku 1957 a platila až do roku 1984.^{6/}

Tím, že právní úprava poplatků je podle čl. 12 ústavního zákona číslo 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění ústavního zákona číslo 125/1970 Sb., svěřena do působnosti národních rad republik, je současná platná právní úprava notářských i soudních poplatků obsažena v samostatných právních normách v ČSR i v SSR.^{7/}

K právní úpravě soudních poplatků na principech, odpovídajících potřebám socialistického soudnictví, došlo v roce 1950.^{8/} Na tuto právní úpravu navázaly zákony v letech 1959 a 1966.^{9/} K zákonu z roku 1966 nebyla vydána prováděcí vyhláška, a tak sazebník soudních poplatků tvořil přílohu zákona. Po zhruba dvacetileté platnosti byl tento zákon v roce 1984 nahrazen zákony ČNR a SNR.^{10/}

Oproti právní úpravě soudních a notářských poplatků byla situace na úseku správních poplatků o to složitější, že poplatkový systém byl doplňován nejen normami poplatkovými, ale měnil se i v souvislosti s úpravou příslušného odvětví státní správy, v jehož oboru byly poplatky vybírány. Ke sjednocení a zjednodušení poplatkových předpisů došlo v roce 1951,

^{3/} Šlo zejména o zákon č. 50/1850 ř. z. pro české země a zákon č. 329/1885 ř. z. pro země uherské, o poplatcích z právních jednání, listin a písemností a úředních úkonů.

^{4/} Zákon č. 337/1921 Sb. z. a n.

^{5/} Zákon č. 26/1957 Sb., o notářských poplatcích, a nařízení ministra financí č. 30/1957 Sb., kterým se provádí zákon o notářských poplatcích.

^{6/} Zákon č. 24/1964 Sb., o notářských poplatcích, a vyhláška č. 25/1964 Sb., k provedení zákona o notářských poplatcích.

^{7/} Zákon ČNR č. 146/1984 Sb. a zákon SNR č. 139/1984 Sb., o notářských poplatcích.

^{8/} Zákon č. 173/1950 Sb., o soudních poplatcích.

^{9/} Zákon č. 10/1959 Sb. a nařízení ministra financí č. 22/1959 Sb., o soudních poplatcích, zákon č. 116/1966 Sb., o soudních poplatcích.

^{10/} Zákon ČNR č. 147/1984 Sb. a zákon SNR č. 140/1984 Sb., o soudních poplatcích.

kdy se právní úprava správních poplatků soustředila v jednom zákoně, který platí až do současné doby.^{11/} K provedení tohoto zákona byla vydána řada vyhlášek a k dosud poslední částečné novelizaci došlo v roce 1986.^{12/}

Skupina poplatků, vybíraných státními orgány, byla v roce 1950 doplněna na základě nařízení ministra financí o arbitrážní poplatky, placené socialistickými organizacemi. Spory hospodářských organizací byly vyňaty z pravomoci soudů a přesunuty do kompetence státní arbitráže. Platná právní úprava arbitrážních poplatků se opírá o § 44 zákona o hospodářské arbitráži, který stanoví, že za řízení před orgány hospodářské arbitráže se platí poplatky podle zvláštních předpisů.^{13/} Arbitrážní poplatky mají být příspěvkem stran arbitrážního sporu k úhradě nákladů řízení a podporovat dodržování plánovací a smluvní kázně socialistických organizací. Domnívám se, že v souvislosti se změnami ve finančním hospodaření organizací, postavení podniků a VHJ, by mělo dojít i ke změnám v oblasti arbitrážních poplatků.

§ 1. NOTÁŘSKÉ POPLATKY

Skupinu notářských poplatků tvoří notářské poplatky za úkony, notářské poplatky z převodu a přechodu nemovitostí, notářské poplatky z dědictví a notářské poplatky z darování.^{14/}

Všem těmto platbám je společné to, že se vybírají v souvislosti s činností státního notářství. Může se jednat o bezprostřední činnost státního orgánu nebo o zpoplatnění majetkových převodů, při kterých je třeba nějakého úkonu státního notářství. Nová právní úprava se dotkla zejména poplatků, spojených s majetkovými převody.

Převážná část majetku občanů je v současné době získána na základě osobní práce občanů. Odměňování podle práce nevylučuje možnost získat určitou majetkovou hodnotu jiným způsobem než na základě práce (např. na základě rozdělování ze společenských spotřebních fondů nebo darová-

^{11/} Zákon č. 105/1951 Sb., ve znění zákonného opatření č. 138/1960 Sb., o správních poplatcích.

^{12/} Vyhláška č. 17/1986 Sb., která doplňuje a mění vyhlášku č. 162/1976 Sb., o správních poplatcích, ve znění vyhlášky č. 166/1980 Sb.

^{13/} Zákon č. 121/1962 Sb., o hospodářské arbitráži, ve znění pozdějších předpisů. Zvláštním předpisem, který stanovuje placení arbitrážních poplatků, je nařízení ministra financí č. 78/1958 Sb., kterým se stanoví arbitrážní poplatky.

^{14/} Zákon ČNR č. 146/1984 Sb., o notářských poplatcích, a vyhláška č. 150/1984 Sb., která provádí zákon o notářských poplatcích, a zákon SNR č. 139/1984 Sb., o notářských poplatcích, a vyhláška č. 141/1984 Sb., kterou se provádí zákon o notářských poplatcích.

ním či dědictvím). Ve stanovených případech stát získání majetkového přínosu zpoplatňuje. Z hlediska formálně právního jsou takto stanovené povinné platby rovnocenné s jinými povinnostmi, které tvoří obsah právních norem a právního řádu vůbec.

Potřeba změnit systém zpoplatnění, vytvořený v roce 1964, byla vyvolána změnami ve společnosti, ke kterým za období dvaceti let došlo. K přijetí nových zákonů národních rad a předpisů k jejich provedení došlo v roce 1984 s platností od 1. 1. 1985.

Nová právní úprava přinesla řadu změn oproti předchozí právní úpravě. Nejpodstatnější změny se dotýkají problematiky zpoplatnění majetkových převodů. Z hlediska zpoplatnění je podstatné, zda jde o převod úplatný nebo bezúplatný a zda se jedná o majetek movitý nebo nemovitý.

Nemovitosti jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem, jak stanoví § 119 občanského zákoníku.^{15/} Převádět nemovitosti je možné jak úplatně, tak bezúplatně. V obou případech jde o jednání, k jehož platnosti je nezbytná součinnost státního notářství. Stát zpoplatňuje tyto převody buď notářským poplatkem z převodu či přechodu nemovitosti, který je vybírán při úplatném převodu nemovitosti nebo notářským poplatkem z darování či dědictví, jde-li o bezúplatné nabytí nemovitosti. O převodu nemovitosti hovoříme tehdy, přechází-li nemovitost na základě právního úkonu, zejména smlouvy. Změna vlastnictví či osobního užívání pozemku na základě rozhodnutí státního orgánu (vyvlastnění, výkon rozhodnutí apod.) je označována jako přechod práva. Na rozdíl od předchozí právní úpravy je zařazen mezi úplatné přechody i přechod práva osobního užívání pozemku (zařazení tohoto ustanovení bylo vyvoláno změnou občanskoprávních norem).

Obecným předpokladem vzniku a existence poplatkověprávního vztahu je právní norma a právní skutečnost. Státní příjmy a tedy i poplatky jsou z hlediska právního vztahem mezi subjektem oprávněným (stát) a povinným (poplatník). Tento vztah má jako jiný právní vztah základní prvky, o něž opírá svůj vznik, existenci a realizaci.

Subjektem povinným je osoba, která je povinna poplatek platit. Je označována jako poplatník, tj. subjekt nesoucí platební povinnost z vlastního podílu, který mu připadá z národního důchodu. Často je u poplatků stanoven ručitel, který uhrazuje poplatkovou povinnost v případě, že přímý poplatník není schopen nebo ochoten tuto povinnost splnit.

Poplatníkem notářského poplatku z převodu a přechodu nemovitosti je převodce, nabyvatel je v postavení ručitele za zaplacení poplatku. Nabyvatel se stává poplatníkem pouze tehdy, je-li nabýván majetek převáděný

^{15/} Zákon č. 40/1964 Sb. ve znění pozdějších novel — úplné znění vyhlášeno pod č. 70/1983 Sb.

při výkonu rozhodnutí. Pokud by došlo k výměně nemovitostí, mají účastníci výměny solidární povinnost zaplatit poplatek.

Při darování a dědění nemovitosti je poplatníkem nabyvatel. V případě darování stanoví zákon ručitelství převodce. Při dědění nastupuje ručitelství ze zákona v případě, že někdo odmítne dědictví a z toho důvodu je nabývá jeho nezletilý potomek. Ten, kdo odmítl dědictví, je ručitelem za zaplacení poplatku za nezletilého potomka.

Objektem poplatkového vztahu je souhrn skutečností, na které právní předpis váže zásadní, byť ještě nekonkretizovanou platební povinnost, to je tu skutečnost, na jejímž základě je možné uložit poplatkovou povinnost — což je například nabytí určitého majetku.

Objekt poplatku není ještě třeba vyjadřovat v konkrétní výši. Teprve v etapě, kdy má dojít ke skutečnému odčerpání příslušného podílu na národním důchodu, majícího k jeho tvorbě určitý vztah, zpřesňuje se velikost základu. Základem poplatku je ve všech případech při převádění nemovitosti zjištěná cena nemovitosti. Oproti předchozí právní úpravě došlo nyní ke zobektivizování základu poplatku. Pokud totiž byla základem poplatku poskytnutá úplata za nemovitost, nemusela odpovídat skutečné hodnotě nemovitosti a výše poplatku potom také nebyla stanovena podle skutečné hodnoty nemovitosti. Rozdíl mezi obecnou cenou nemovitosti a prodejní cenou se zpoplatňoval poplatkem z darování. Toto rozlišení mělo podle předchozí právní úpravy značný význam, neboť pro úplatný převod nemovitosti platil odchylný způsob zpoplatnění než pro darování a dědictví. Současná platná právní úprava tuto situaci odstranila a vychází při stanovení základu poplatku z úřední ceny nemovitosti.^{16/} To v současné době znamená, že účastníci si mohou dohodnout při prodeji cenu nižší nebo vyšší, než je úřední cena nemovitosti, ale pro stanovení výše základu poplatku to není rozhodující. Pokud by došlo k výměně nemovitostí, vybíral by se poplatek pouze jeden, a to z převodu té nemovitosti, z jejíhož převodu je poplatek nejvyšší. Poplatek se nevybírál, dochází-li k převodu do nebo ze socialistického vlastnictví.

V případě dědění nemovitého majetku se také vychází při stanovení hodnoty nemovitosti z úřední ceny nemovitosti. Ta se započítá do hodnoty dědictví a poté se zpoplatňuje spolu s ostatním majetkem poplatkem z dědictví. Pokud se nemovitost nachází na území ČSSR, zahrnuje se do dědictví její cena a poplatek se vybírá bez ohledu na státní příslušnost či bydliště zůstavitele. Pokud by však šlo o nemovitost v cizině, nebylo by

^{16/} V roce 1984 došlo zároveň ke změně právních předpisů o oceňování nemovitostí, a to vyhláškami cenových úřadů: pro ČSR je to vyhláška č. 128/1984 Sb. a pro SSR vyhláška č. 129/1984 Sb., o cenách staveb, pozemků, porostů, úhradách za zřízení práva osobního užívání pozemků a náhradách za dočasné užívání pozemků.

možné zahrnout její hodnotu do základu notářského poplatku z dědictví, i když by se jednalo o československého občana.

Darování nemovitosti evidují státní notářství. K platnosti smlouvy o převodu je třeba její registrace státním notářstvím. Rovněž při tomto převodu se při stanovení základu poplatku vychází z úřední ceny nemovitosti, která je předmětem daru.

Posouzení, zda jde o úplatný nebo bezúplatný převod nemovitosti, má význam nejen pro určení poplatníka, ale i výše sazby. Při posuzování, zda se má převod označit jako úplatný, se vychází z ustanovení § 3 odst. 1 prováděcí vyhlášky.^{17/} Na základě tohoto paragrafu se za úplatný považuje převod (přechod) nemovitosti tehdy, pokud bylo stanoveno poskytnutí úplaty nebo je-li nabyvatel zavázán ji poskytnout. Nerozhoduje forma ani výše úplaty. Aplikace tohoto ustanovení přichází v úvahu např. tehdy, kdy na základě ustanovení §§ 135b a 135c občanského zákoníku je zřizováno na nemovitosti věčné břemeno. Pokud zřízení věcného břemena považujeme za určitou formu úplaty, což praxe dělá, odrazí se tento stav i v placení notářských poplatků. I když zákon ani vyhláška tento případ výslovně neřeší, státní notářství vycházejí z výše citovaného ustanovení § 3 prováděcí vyhlášky. To však ale znamená, že dárce, který si zřídí v souvislosti s převodem nemovitosti nějaké věčné břemeno související s touto nemovitostí (např. doživotní užívání bytu, zahrady apod.), se stává poplatníkem notářského poplatku z převodu nemovitosti. Dochází tak k situaci, kdy poplatníkem poplatku z darování by měl být podle zákona nabyvatel, ale stává se jím ten, kdo daruje nemovitost, tj. převodce. Pokud se převod uskutečňuje mezi osobami zařazenými do třetí skupiny (viz dále), mění se i výše poplatku, což nevylučuje určitá spekulativní jednání.^{18/}

Pokud jde o převody movitého majetku, mohou se uskutečňovat také úplatně a bezúplatně. Notářským poplatkům podléhají pouze bezúplatné převody, tj. darování a dědictví (úplatné převody movitého majetku mohou podléhat jiným povinným dávkám, např. správním poplatkům apod.).

Poplatníkem notářského poplatku z darování i dědictví je nabyvatel, ručení je upraveno shodně pro zpoplatnění nemovitostí i movitostí.

Základem poplatku z dědictví i darování je „čistá“ cena daru či dědictví, tj. cena nabývaného majetku po srážce dluhů a jiných povinností souvisejících s majetkem. Jestliže jde o dědictví, nabývané více dědici,

^{17/} Vyhláška č. 150/1984 Sb., kterou se provádí zákon o notářských poplatcích.

^{18/} Například daruje-li teta synovci dům v hodnotě 100 000 Kčs, zaplatí synovec poplatek z darování ve výši 20 %. Zřídí-li si však teta věčné břemeno spjaté s touto nemovitostí (např. doživotní užívání bytu), přechází platební povinnost na tetu, která však zaplatí za úplatný převod nemovitosti 5 % z ceny nemovitosti. I když se fakticky jedná o darování, zaplatí poplatník o 15 % méně, což při velkých hodnotách může mít dopad i v příslušném rozpočtu.

rozvrhuje se majetek i výše dluhů na jednotlivé dědické podíly. Současná právní úprava notářských poplatků z dědictví již nemá ustanovení o započítání do dědictví těch věcí, které převedl zůstavitel ve třech měsících před svou smrtí na toho, kdo se stal dědicem. Notářský poplatek z dědictví se vybírá z movitého majetku československého občana, nacházejícího se nejen na našem území, ale i v cizině. Pokud však jde o cizího státního příslušníka, vybírá se tento poplatek pouze z movitého majetku, nacházejícího se na našem území. Ve všech vztazích, kde se nachází nějaký cizí prvek, je třeba sledovat, zda mezinárodní smlouva neupravuje tyto případy odlišně.^{19/}

Zákon taxativně vypočítává možnosti osvobození od poplatku. Změnou proti předchozí právní úpravě je např. zvýšení hranice osvobozeného movitého majetku pro osoby zařazené do první a druhé skupiny z dřívějších 3000 Kčs na nyníšších 50 000 Kčs. Dále jsou osvobozeny všechny vkladní knížky, sporožirové a běžné účty u Státních spořitelén (dříve to byly pouze vkladní knížky na jméno) atd. Toto široké osvobození, zejména movitého majetku, má, jak ukazují některé dosavadní zkušenosti státních notářství, vedle pozitivních rysů, které byly od přijetí nové právní úpravy očekávány, i některé negativní dopady. Např. pokud dochází k poukazování dědictví do ciziny, umožňuje současná právní úprava vyvézt z ČSSR značné majetkové hodnoty bez odpovídajícího ekvivalentu (vkladní knížky).

U darování zůstala na rozdíl od dědění zachována sčítací zásada, tj. že cena nabytého majetku od téže osoby ve dvou letech se sčítá. Tato zásada nachází uplatnění zejména u darů mezi osobami zařazenými do třetí skupiny. Není však vyloučeno její použití u ostatních osob, ale její uplatňování je obtížné.^{20/}

Kromě již zmíněného zvýšení hranice osvobození movitého majetku, vkladních knížek, které platí pro dědictví i darování, jsou od poplatku z darování osvobozeny valuty a platební dokumenty znějící na cizí měnu, pokud jsou darovány do tuzemska a propláceny v odběrných poukázkách Tuzexu nebo v československých korunách s příslušným příplatkem nebo

^{19/} Například smlouva o zamezení dvojího zdanění fyzických osob mezi státy RVHP, která byla podepsána v roce 1977 a vstoupila v platnost 1. 1. 1979, stanovuje, že příjmy z dědictví nebo darování movitého a nemovitého majetku mohou být zdaněny jen ve státě, ve kterém je takový majetek umístěn. To znamená, že například ustanovení našeho zákona o notářských poplatcích se nepoužije, pokud jde o movitý majetek našich občanů ve státech RVHP (pokud ovšem není uzavřena dvoustranná smlouva, upravující tento stav odchylně).

^{20/} Pokud by rodiče darovali synovi v jednom roce automobil v hodnotě 50 000 Kčs, byl by tento dar od poplatku z darování osvobozen. Pokud by mu však během dvou let darovali ještě televizor za 15 000 Kčs, měl by tento dar již podléhat poplatku z darování, i když jde o movitý majetek v hodnotě do 50 000 Kčs, který je pro poplatníky v první a druhé skupině osvobozen. Jelikož však většina darování probíhá mezi nejbližšími příbuznými bez účasti státního notářství a není plněno ani ustanovení o ohlašovací povinnosti, je uplatnění sčítací zásady u těchto osob velice obtížné a prakticky se neděje.

pokud byly s devizovým povolením převedeny na účet devizového tuzemce vedený v cizí měně.

Další podstatnou změnou proti předchozímu stavu je rozdělení osob pro zpoplatnění všech majetkových převodů do tří skupin. Předchozí právní úprava vycházela z rozdělení osob do skupin pouze u notářských poplatků z dědictví a darování. U poplatku z převodu nemovitosti se užívala obecná a zvýhodněná sazba. Nyní se rozdělení osob do skupin podle vztahu nabyvatele a převodce vztahuje na všechny převodní poplatky. Sjednocením sazeb u všech majetkových převodů se odstranila jedna z možností fingovaných prodejů mezi nejbližšími příbuznými. Pokud byla sazba notářského poplatku z převodů nemovitosti výhodnější než sazba poplatku z darování, uskutečňoval se převod formálně cestou prodeje, i když fakticky šlo o darování.

Podle platné právní úpravy jsou do první skupiny zařazeni manžel, rodiče, děti, vnuci, druhou skupinu tvoří sourozenci, prarodiče a osoby, které žily s převodcem ve společné domácnosti alespoň rok a pečovaly o společnou domácnost nebo byly na převodce odkázány výživou. Všichni ostatní jsou zařazeni do skupiny třetí. Toto rozdělení osob do skupin pro účely notářských poplatků však není totožné s rozdělením osob do skupin, které se používá pro účely dědění ze zákona. Tato skutečnost může vyvolat některé nejasnosti, např. sourozenci dědí ve třetí skupině, ale z hlediska notářských poplatků jsou zařazeni ve skupině druhé. Na rozdíl od předchozí právní úpravy, která zařazovala pro zpoplatnění dědictví a darování manžela dítěte do první skupiny, umožňuje současná právní úprava tyto osoby zařadit do skupiny druhé (pokud splňují předpoklady pro zařazení do druhé skupiny) nebo do skupiny třetí, nejméně výhodné. To může v některých případech komplikovat převádění majetku na manželské páry.

Pro jednotlivé skupiny poplatníků jsou přímo v zákoně stanoveny sazby. Pro osoby zařazené do první skupiny platí při všech majetkových převodech sazba 1 ‰, nejméně 100 Kčs. Osoby zařazené do druhé skupiny platí 5 ‰, nejméně 200 Kčs. Tyto nízké sazby odpovídají současnému stavu, kdy majetek se nejčastěji převádí na nejbližší příbuzné, kteří se často na jeho získání podíleli. Ve třetí skupině, kam jsou zařazovány osoby, které se prakticky na tvorbě převáděného majetku nepodílely, jsou sazby vyšší, a sice 20 ‰, nejméně 300 Kčs, pokud se jedná o dědictví a darování, 5 ‰, nejméně 300 Kčs, pokud jde o převod či přechod nemovitosti.^{21/}

Na rozdíl od předešlé právní úpravy se také zřetelněji odlišuje převod

^{21/} Dřívější sazby u převodu nemovitosti se pohybovaly obecně od 6 ‰ do 13 ‰ základu, při zvýhodněné sazbě od 1 ‰ do 5 ‰ základu. U dědictví a darování činily sazby 5—25 ‰ u první skupiny, 12—30 ‰ u druhé skupiny a 20—55 ‰ základu u třetí skupiny osob.

majetku v osobním a soukromém vlastnictví. Zatímco dříve se sazby zvyšovaly o 3 % při převodu ze soukromého nebo do soukromého vlastnictví, současná právní úprava umožňuje zvyšovat sazby těchto převodů na dvojnásobek. Toto zvýšení se nevztahuje na minimální částky, stanovené u jednotlivých skupin a sazeb, pouze na procentní sazby. Sazby mohou činit 2 %, 10 %, 40 %, ale je třeba zachovat minimální částky (100, 200, 300 Kčs), které jsou stanoveny pro jednotlivé skupiny poplatníků.

Významným ustanovením zákona je úprava ohlašovací povinnosti. Při převodu nemovitosti je to převodce, při darování nabyvatel i převodce, kteří jsou povinni do 15 dnů po vyrozumění o převodu majetku, resp. nabytí majetku ohlásit tuto skutečnost příslušnému státnímu notářství. U dědictví je lhůta stanovena na tři měsíce od smrti zůstavitele. V této lhůtě je poplatník povinen ohlásit majetek a objeví-li se nějaký majetek dodatečně, má ohlašovací povinnost do 30 dnů poté, kdy se o majetku dozvěděl. Není-li tato povinnost splněna včas, je poplatník povinen platit penále ve výši 0,5 % z poplatku za každý započatý měsíc prodlení. Na tuto ohlašovací povinnost se nejčastěji zapomíná při darování, i když ji mají nabyvatel i převodce. Pokud jde o dary ze zahraničí, signalizuje jejich přechod státnímu notářství celnice, a to i v případě, že jsou osvobozeny od cla.

Celá skupina převodních notářských poplatků, které mají do určité míry daňový charakter, je úzce spojena s notářskými poplatky za úkony, které již mají ryze poplatkový charakter. Jsou vybírány za úkony státního notářství, jejichž výčet stanoví vyhláška a výši sazby sazebník, který tvoří přílohu vyhlášky.

Poplatníkem je ten, kdo žádá o provedení notářského úkonu. Může jím být i ten, v jehož zájmu byl notářský úkon proveden, a to tehdy, jedná-li se o notářský úkon prováděný bez návrhu.

Základem poplatku může být cena předmětu notářského úkonu, již se rozumí cena, za kterou by bylo možné předmět notářského úkonu prodat v době a místě tohoto úkonu. Nelze-li ji zjistit, je stanovena pro základ cena 3000 Kčs. U nemovitostí se však vždy vychází ze zjištěné ceny nemovitosti.

Od poplatku zákon osvobozuje stát, rozpočtové a příspěvkové organizace, státní fondy, Státní banku československou a úkony týkající se převodů na socialistické organizace.

Sazba může být pevná nebo procentní (např. za sepsání závěti se platí 50 Kčs, za sepsání smlouvy 0,75 % z ceny předmětu úkonu, nejméně 120 Kčs, nejvíce 2000 Kčs).

Notářské poplatky za úkony státního notářství se vyměřují nezávisle na převodních notářských poplatcích, i když jsou tyto úkony prováděny v souvislosti s řízením o dědictví, darování či převodem nemovitosti.

Každý z poplatků je vyměřován samostatně. Může proto dojít k situaci, kdy např. dědictví bude od poplatku z dědictví osvobozeno, protože se skládá pouze z věcí, které jsou osvobozeny od poplatku z dědictví, a přesto se bude platit notářský poplatek za úkony. Je tomu tak proto, že získání dědictví musí potvrdit státní notářství. Potvrzení o nabytí dědictví, rozhodnutí o schválení dohody nebo vypořádání dědiců je obligatorní a podléhá notářskému poplatku za úkony, a to i v případě, že se notářský poplatek z dědictví neplatí. Výše poplatku za tento notářský úkon závisí na „hrubé“ ceně nabytého majetku (bez odečtení dluhů a pohledávek) a platí se ve výši 25 až 100 Kčs.

Státní notářství je oprávněno při značně náročných a obtížných úkonech zvýšit notářský poplatek za úkony maximálně o 100 %.

Pokud jsou notářské poplatky stanoveny pevnou částkou, jsou splatné okamžikem vzniku poplatkové povinnosti. V ostatních případech do 15 dnů ode dne, kdy se poplatník dozvěděl o vyměření poplatku. Toto ustanovení se vztahuje na všechny druhy notářských poplatků stejně jako ustanovení, že do 1000 Kčs je možné platit poplatky kolkovými známkami. Jsou-li vyšší, nebo nebyl-li poplatek zaplacen včas, platí se na účet okresního soudu, v jehož obvodu je státní notářství, jež poplatek vyměřilo. Poplatek z prodlení není možné platit kolkovými známkami, i když je menší než 1000 Kčs.

§ 2. SOUDNÍ POPLATKY

Za činnost soudů v občanskoprávních věcech a za některé úkony správy soudů a prokuratury jsou vybírány soudní poplatky, které jsou zařazovány mezi poplatky státní. Zároveň se změnou zákona o notářských poplatcích došlo ke změně zákona o soudních poplatcích.^{22/}

Stejně jako na všech úsecích společenského života, je i v oblasti soudnictví nezbytné věnovat pozornost otázkám hospodárnosti a zároveň výchovně působit na občany. Proto vedle přiměřeného podílu účastníků řízení na úhradě nákladů řízení mají být soudní poplatky nástrojem určité regulace počtu zahajovaných sporů. Zároveň výše poplatků nemá bránit občanům domoci se soudní ochrany oprávněných zájmů. Cílem nové právní úpravy tak bylo jednak posílit výchovnou funkci soudních poplatků a zároveň, zejména v oblasti sazeb poplatků za běžnou činnost soudů (např. vyhotovení opisů listin), sjednotit sazby obdobných úkonů, které jsou upraveny zákonem o notářských poplatcích.

^{22/} Zákon ČNR č. 147/1984 Sb. a zákon SNR č. 140/1984 Sb., o soudních poplatcích, a k nim vydané prováděcí vyhlášky č. 151/1984 Sb. pro ČSR a č. 142/1984 Sb. pro SSR.

Soudní poplatky se vybírají za úkony nebo řízení, stanovené v právním předpise, jsou-li prováděny na návrh soudy, správou soudů nebo orgány prokuratury.

Poplatníkem je v zásadě navrhovatel. Ve smírčím řízení to jsou účastníci uzavřeného smíru, v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů jsou to oba účastníci (dříve to mohl být podle rozhodnutí soudu i pouze jeden z účastníků). Ustanovení o tom, že v řízení, zahájeném na návrh prokurátora nebo národního výboru, je poplatníkem osoba nebo organizace, pokud bylo v řízení uplatňováno její právo, je také novým ustanovením zákona v části, věnované poplatníkům soudních poplatků. Pokud by byl navrhovatel zcela nebo zčásti osvobozen od placení poplatků, přechází povinnost platit poplatek na odpůrce (pokud ten také není osvobozen). Zákon však zároveň stanovuje, ve kterých případech tato povinnost na odpůrce nepřechází (jde zejména o řízení týkající se rodinných vztahů). V případě, že poplatníků je více, je jejich povinnost zaplatit poplatek solidární.

Poplatek je možné stanovit pevnou částkou nebo procentem ze základu. Pevných sazeb se používá např. pokud jde o úkony správy soudů (např. vyhotovení opisu ze záznamu vedeného soudem — 10 Kčs), úkony orgánů prokuratury (za výpis z rejstříku trestů — 15 Kčs). V občanském soudním řízení se používá pevných i procentních sazeb tak, jak to stanovuje sazebník.

Základem pro poplatek, stanovený procentem, je buď cena poplatného úkonu (u nemovitostí je to zjištěná cena nemovitosti), nebo součet opětujičích se plnění nebo cena věcí patřících do bezpodílového spoluvlastnictví, jde-li o jeho vypořádání. V případě podílového spoluvlastnictví je základem cena věci, žádané navrhovatelem. V odvolacím řízení se vychází z ceny návrhu, uplatňovaného v odvolání.

Nová právní úprava věnuje značnou pozornost osvobození. Věcné osvobození, které je dáno druhem řízení, se proti předchozí právní úpravě uplatňuje při řízení ve věcech povolení uzavřít manželství a ve věcech prvního zápisu hospodářských organizací včetně zápisů prvního představenstva družstva do podnikového rejstříku. Naopak již není osvobozeno od poplatku řízení ve věcech výkonu rozhodnutí vyměření pohledávek ze soudních a notářských poplatků, z peněžitých trestů a pokut a nákladů řízení, vymáhaných státem.

Pokud jde o osobní osvobození, rozšiřuje zákon osvobození na společenské organizace v řízení, do něhož tyto vstoupily. Za předpokladu, že je zaručena vzájemnost, jsou nyní osvobozeni přímo ze zákona diplomatičtí zástupci, konzulové a další osoby požívací výsady podle mezinárodního práva. Toto osvobození se však u těchto subjektů nevztahuje na řízení, dotýkající se nemovitostí. Zákon zmocňuje ministerstvo financí, aby po

dohodě s ministerstvem spravedlnosti učinilo opatření k zamezení tvrdostí, které by při aplikaci mohly vznikat.

Poplatek za podání návrhu je splatný vznikem poplatkové povinnosti. Poplatek za sepsání návrhu na zahájení řízení nebo odvolání jeho sepsáním, ostatní poplatky jsou splatné do tří dnů od právní moci rozhodnutí, kterým byla povinnost platit stanovena nebo jímž byl schválen smír. Způsob placení je obdobný jako u notářských poplatků, tj. pokud není poplatek vymáhán a je do 1000 Kčs, platí se kolkovými známkami, v ostatních případech na účet soudu, za jehož řízení se poplatek platí.

§ 3. SPRÁVNÍ POPLATKY

Mezníkem ve vývoji poplatkového práva na úseku správních poplatků byl rok 1951, kdy byl přijat zákon o správních poplatcích, který prakticky bez větších změn platí do současné doby.^{23/} Tuto stabilitu právní úpravy podpořilo zákonné zmocnění ministra financí, aby obecně závazným předpisem stanovil předmět a sazby správních poplatků, což umožňuje pružněji reagovat na potřeby společnosti. Od roku 1951 došlo k celé řadě změn prováděcích vyhlášek k zákonu o správních poplatcích. K zatím poslední částečné novelizaci prováděcí vyhlášky došlo v roce 1986.^{24/}

Správní poplatky se vybírají za úkony, které jsou jako poplatné stanoveny v sazebníku. Platí je ti, kdož dali podnět k poplatnému úkonu. V případě, že je prováděn poplatný úkon z úřední povinnosti nebo v zájmu účastníků jiného řízení, platí poplatek ten, v jehož zájmu nebo věci byly poplatné úkony provedeny. Sazby jsou obdobně jako u ostatních státních poplatků úkonových stanoveny pevnou částkou nebo procentem a jsou uvedeny ve dvou sazebnících správních poplatků.

V sazebníku I jsou obsaženy položky, které jsou vybírány všemi správními orgány na úseku všeobecné správy a na jednotlivých úsecích státní správy. V tomto sazebníku došlo od 1. 4. 1986 pouze k několika drobnějším změnám v oddílech, věnovaných provozu a dopravě a v části finanční správa a obchodní činnost.^{25/}

Sazebník II zahrnuje poplatky, vybírané federálními orgány a československými zastupitelskými úřady. Rozděluje se do tří oddílů: oddíl A zahrnuje konzulární poplatky, oddíl B poplatky vybírané v řízení o vynálezech, ochranných známkách a průmyslových vzorech a oddíl C za-

^{23/} Zákon č. 105/1951 Sb., o správních poplatcích ve znění zákonného opatření č. 138/1960 Sb.

^{24/} Vyhláška č. 17/1986 Sb., která doplňuje a mění vyhlášku č. 162/1976 Sb., o správních poplatcích ve znění vyhlášky č. 166/1980 Sb.

hrnuje poplatky vybírané orgány státní měrové služby. Změny, které přinesla vyhláška č. 17/1986 Sb., se dotýkají oddílu A a C.^{26/}

Od placení správních poplatků je možné také osvobození. Přímo ze zákona jsou osvobozeny rozpočtové organizace, Státní banka československá, Investiční banka a státní fondy. Ministerstvo financí může na základě zákonného zmocnění osvobodit i jiné osoby, což se stalo vyhláškou číslo 162/1976 Sb. Podle této vyhlášky bylo přiznáno osvobození diplomatickým zástupcům a jejich rodinám, konzulům z povolání a ostatním osobám, požívajícím imunit podle mezinárodního práva. Osvobození však bylo vázáno na podmínku, že se nejedná o úkony, jimiž se poskytuje zvláštní výhoda nebo plnění. O jaké úkony se jedná, stanovila vyhláška taxativně. Novelizace prováděcí vyhlášky z roku 1986 již tuto podmínku neuvádí, ale stanoví, že osvobození těchto osob od placení správních poplatků se přiznává, pokud je zajištěna vzájemnost. Věcné osvobození se týká např. provádění předpisů o obraně státu, provádění předpisů o nemocenském pojištění, sociálním zabezpečení apod. Kromě generálních osvobození, stanovených zákonem či vyhláškou, existuje možnost osvobození od poplatků u jednotlivých poplatných úkonů, jak je uvedeno v sazebníku. Správní orgán musí takové osvobození respektovat.^{27/}

Správní poplatky jsou splatné před provedením úkonu, nestanoví-li sazebníky výjimku. Po provedení úkonu se vyměřuje poplatek tam, kde provedení úkonu je vzhledem ke způsobu stanovení sazby předpokladem stanovení výše poplatku. Poplatky se platí kolkovými známkami nebo v hotovosti a převodem z účtu. Kolkovými známkami se platí správní poplatky, jestliže jejich sazba nepřevyšuje 1000 Kčs a nejedná se o příjem národního výboru. Proti předchozí právní úpravě došlo ke zvýšení hranice, která umožňuje placení kolkovými známkami z 600 Kčs na 1000 Kčs. Tímto ustanovením byly sjednoceny formy placení správních, soudních a notářských poplatků.

Pokud jde o poplatky za úkony zastupitelských úřadů, vyměřují se ve měně, ve které je vyjádřena cena základu poplatku (u procentních sazeb),

^{25/} Jedná se např. o zpoplatnění úkonů při vydání povolení a prodloužení povolení k neobchodnímu vývozu věcí, prodloužení splatnosti celního dokladu, zpoplatnění povolení udělených podle zákona o devizovém hospodářství, ale i stanovení sazby poplatku, vybíraného při vydávání povolení k provozování služeb nebo prodeji zboží. Zároveň je zmocněn správní orgán vybírat poplatek ve dvojnásobné výši v případě, že se bude povolení k této činnosti vydávat dodatečně, tj. po započetí činnosti bez povolení.

^{26/} Například v oddíle A jde o problematiku poplatků za udělení čs. víza nebo prodloužení jeho platnosti, kdy poplatek činí od 30 do 1500 Kčs, nebo o úkony v řízení o dědictví, kde se platí poplatek ve výši 2 ‰, nejméně 30 Kčs z hodnoty dědictví apod. V oddíle C bylo nově upraveno zpoplatnění úkonů Úřadu pro normalizaci a měření.

^{27/} Například ustanovení sazebníku II položka 1 — poplatek za udělení víza pro dítě do 15 let se nevybírá.

ostatní poplatky se vyměřují v korunách. Poplatníkům, zdržujícím se v cizině, se vyměřují tyto poplatky ve měně státu, v němž je čs. zastupitelský úřad. Podle nové právní úpravy je možné přijmout placení i v jiné měně, ale musí to být měna, jež je zaznamenána v kursovním lístku Státní banky československé v části „Valuty“. Přepočet československé měny se provádí podle kursovního lístku, platného v době vyměření poplatku, tj. podle oficiálního kursu.

Nové zákony o notářských a soudních poplatcích, prováděcí předpisy k nim vydané a novela vyhlášky o správních poplatcích představují novou etapu ve zpoplatňování úkonů státních orgánů a převodu majetku. Promítají se v nich změny charakteru a předmětu vlastnických vztahů v naší společnosti.

Nové pojetí notářských poplatků vytváří předpoklady k tomu, aby byly odstraněny hlavní příčiny obcházení nebo porušování právních předpisů. Všechny poplatky, placené za úkony státních orgánů, jsou konstruovány tak, aby jejich výše odpovídala nákladům, spojeným s úkony ve prospěch občanů. Zároveň stanovená osvobození od placení poplatků umožňují uplatňovat práva, aniž by se to výrazněji projevilo ve výdajích občanů.

Lze tedy konstatovat, že nová právní úprava státních poplatků vytváří předpoklady pro to, aby i tyto platby aktivně přispívaly k plnění úkolů v oblastech, kde působí, a tím napomohly ke splnění úkolů, které finanční soustavě stanovil XVII. sjezd KSČ.

Д-р Гана Маркова, кандидат экономических наук

K NOVOMU PRAVOMU UREGULIROVANIJU V OBLASTI POŠLIN

Резюме

C 1984-ого по 1986-ой год произошел в правовом регулировании государственных пошлин ряд изменений. Были приняты новые законы и подзаконные акты, регулирующие нотариальные и судебные пошлины, были внесены дополнения и изменения в объявление, изданное на основании и во исполнение закона об административных пошлинах.

Самые существенные изменения произошли на участке нотариальных сборов, связанных с переводом имущества либо возмездным путем (пошлина за перевод недвижимости), либо безвозмездным путем (пошлина с наследства и дарения). Унифицировались ставки у всех видов имущественного перевода. Размер пошлины зависит в настоящее время от формы перевода, от размера основания пошлины, от собственности и от взаимоотношения приобретателя и отчуждателя. В указанных

целях закон разделяет лица на три группы. Законом расширено также вещественное освобождение от пошлины, в частности, в случае близких родственников. Ставки определяются процентами от ценности переводимого имущества вместе с определением минимальных твердых сумм.

Вместе с изменениями в области пошлин по переводу произошли изменения правового регулирования пошлины за нотариальные действия, а также судебной пошлины, связанной с деятельностью судов в гражданском процессе, управления судами и некоторых действий прокуратуры. Указанные изменения касаются, в частности, возможностей освобождения от уплаты пошлины, ставок. На участке административных сборов изменение затронуло, в частности, административные сборы, взимаемые федеральными органами и представительными органами, а также порядок взимания сборов.

Принятое правовое урегулирование государственной пошлины реагирует на новые условия, создавшиеся в обществе в истекший период. Его реализация должна содействовать углублению эффективности финансовых орудий и обеспечению задач, намеченных XVII съездом КПЧ.

JUDr. Hana Marková, CSc.

ABOUT THE NEW RULING IN THE FIELD OF FEES

Summary

A number of changes in the regulation of state fees were enacted in the years 1984—1986. Adopted were new statutes and implementing regulations governing notarial and court fees, amended was the implementing Decree to the Act on administrative fees.

The most essential changes took place in the sector of notarial fees connected with property transfer whether for a consideration (notarial fees on the transfer and assignment of real property) or without consideration (notarial fees on inheritance and donation). Unified were the fee rates on all property transfer. The fee rate now depends on the transfer form, on the magnitude of the basis, on the ownership and on the relationship of the transferee and transferor. For this purpose persons are divided in three groups by the Act. The Act extended also material exemptions from fees, mainly for the closest relatives. The rates are set as a percentage from the value of the property transferred with minimum fixed rates at the same time.

Together with the transfer fee changes changed was the ruling on notarial fees for performances and analogically the court fees connected with the court activities in civil proceedings, with the court administration and with same of the performance and donation). Unified were the fee rates on all property transfers. The fee rate sibility of exemption from the fees and fee rates. In the sector of administrative fees the change affects especially administrative fees collected by federal authorities and diplomatic and consular authorities, and the manner of fee collection.

The newly adopted ruling on state fees reacts to the new conditions brought forth in the society in the past period of time. Its application should contribute to a strengthening of the effectiveness of financial instruments and to the implementation of the tasks set by the XVIIth Congress of the Communist Party of Czechoslovakia.